

Boekbespreking

C J Malan, *Die Nadere Reformasie*; Potchefstroom 1981.
100 bl; prys R4; uitgawe van die Instituut vir Bevordering van Calvinisme

Hierdie publikasie van die Instituut vir die Bevordering van Calvinisme aan die Potchefstroomse Universiteit vir CHO is 'n interessante publikasie oor 'n teologiese rigting wat nogal taamlik invloed in ons kerklike wêreld gehad het.

Die publikasie van 100 bladsye val in twee dele uiteen. Die eerste deel speur die herkoms en die aard van die Nadere Reformasie na en daar word heelwat biografiese gegewens van die leidende figure in die Nadere Reformasie gegee. Die tweede deel van die publikasie bevat 'n uitgebreide bibliografie van die geskrifte van die manne van die Nadere Reformasie.

Tereg kies Malan vir die omskrywing *Nadere Reformasie* in plaas van *Piëtisme*, want dit is tog duidelike dat die Piëtisme, as 'n beskrywing van die geestestroming van Spener en Lampe, in die Duitse kerklike wêreld, tóg iets anders is as die Nederlandse beweging wat histories daaraan voorafgegaan het. Malan se argument dat dit in die Nadere Reformasie grotendeels om die geloofsekerheid gaan, is interessant. Tog kom die vraag op of die grondfout van die Nadere Reformasie nie daarin lê dat daar 'n onregverdigbare skeiding tussen *leer* en *lewe* gemaak is nie. Tereg wys Berkhof, *Geschiedenis der Kerk* (bl 243), daarop dat die verkeerde objektiwiteit waarin die Woord geraak het, aangevul is deur 'n verkeerde subjektiwiteit. Juis met dié verkeerde aksent het die Nadere Reformasie 'n gevaarlike deur oopgemaak. Hiér lê die primêre verskil tussen Joh Calvyn se denke en dié van die teoloë van die Nadere Reformasie wat op die erfenis van Calvyn wil stoel. Tog is die uiteensetting van Malan oor die vraag of die Nadere Reformasie 'n afwyking van Calvyn se denke is, 'n netjiese tipering en kan daar saamgestem word met sy stelling dat die Nadere Reformasie 'n afwyking van die Bybels-Reformatoriese visie en opvatting is (bl 36).

Interessant is die beredenering van die invloed van die Nadere Reformasie ofte wel die "oude schrývers" in Suid-Afrika. Dit blyk wel dat dié invloede nogal sterk was juis in die kringe van die grensboere wat met die Groot Trek die binnelande van Suid-Afrika bewoonbaar gemaak het. Dit laat die vraag ontstaan of die *calvinisme* van die Voortrekkervadere gesien moet word as 'n deurliefde aanvaarding van die teologie van Joh Calvyn of dat dit die calvinisme van die Nadere Reformasie was wat, soos Malan aantoon, nie meer suiwer Bybels-Reformatories was nie. Oor die algemeen, soos blyk

uit die menings wat Malan op bladsy 43 en volgende aanhaal, is die Suid-Afrikaanse historici geneig om te stel dat die Afrikaner van die 19de eeu sterk Calvinistiese oortuigings gehad het. Dit wil, wat die vroeë 19de eeu betref, lyk na wensdenkery, want ek kon nog nêrens dit opspoor dat die werk van Joh Calvin deur die vadere met dieselfde frekwensie hanteer of selfs besit is as die werke van die "oude schrÿvers" nie. Die besondere invloed wat die "oude schrÿvers" gehad het, verklaar ook die merkwaardige inslag wat die Metodisme in die Afrikaanse kerklike en buitekerklike lewe gehad het en het. Dit wil dus voorkom dat tot dusver, veral wat Suid-Afrika betref, die invloed van die Nadere Reformasie te maklik, te positief beoordeel word. Oor dié saak is daar nog lank nie werklik deurtastende navorsing gedoen nie. Die hoop bestaan dat hierdie kort inleiding van Malan tog daartoe sal aanspoor. Daarom is ek ook van mening dat dit 'n nuttige publikasie is.

A D Pont

R T J Lombard, *Die Nederduitse Gereformeerde Kerke en Rassepolitiek*; uitgewers: NG Kerkboekhandel Transvaal, Pretoria 1981; 307 bladsye; prys R11,70

Hierdie interessante publikasie het aanvanklik gedien as 'n proefskrif in die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte en as promotors het prof C F J Muller en prof D J Bosch opgetree. Hierdie werk beperk hom grotendeels tot die geskiedenis van die jare 1948–1961, maar in die historiese aanloop word teruggegryp tot by die stigtingsjare van die Kompanjie aan die Kaap. Die inhoud van hierdie werk word deur die skrywer soos volg geformuleer: Dit handel nie in die eerste plek oor rasseverhoudings in die kerk self nie, maar wel oor die kerk se houding ten opsigte van regeringsbeleid en die toepassing daarvan (bl 1).

Die werk van Lombard bied 'n sorgvuldig-gedokumenteerde weergawe van die geskiedenis van die dae van die Kompanjie af. Dié uiteensetting word voorafgegaan deur 'n inleidende hoofstuk wat 'n poging aanwend om uiteen te sit waarom die saak van rasse-integrasie so belangrik in die wêreld geword het. By sy bespreking van die klimaat in die ekumeniese beweging sê hy tereg: "Hierdie versosialisering van die Christelike godsdiens maak dat die Christendom al nader na die Sosialisme en Kommunisme beweeg." Dit is nogal merkwaardig dat in die verligte tye waarin ons leef, so 'n stelling nog gemaak word, veral omdat dit 'n waarheid bevat wat dikwels met blinde oë bekyk word.

Dit is ook interessant om Lombard se uiteensettings te lees van die stryd in die N G Kerke oor die vraag na die Skriftuurlikheid van

die apartheidsbeleid. Omdat dié saak ook die sendingbeleid geraak het, was dit natuurlik 'n aangeleentheid wat baie aandag geniet het. Die rustige objektiwiteit waarmee hierdie materiaal behandel word, strek die skrywer tot eer en skep nou weer die geleentheid om rustig na die meriete van die verskillende argumente te kyk.

Dit is met groot sorg dat die gang van die geskiedenis nagespoor word. 'n Enorme hoeveelheid argiefmateriaal is verwerk en oor die algemeen is die geskiedenisbeeld een wat met die feitlike gegewens strook. Opvallend en belangrik is dat Lombard, anders as vele ander, nie net die "integrasioniste" en hulle standpunt na vore bring nie, maar ook behoorlike aandag aan die mening van die "apartheidsmense" gee. Dit maak 'n ewewigtige indruk.

Die historiese hoofstukke dra onder andere die opskrifte:

- 2 Formulerings van die rassebeleid, voor 1948
- 3 Praktiese Toepassing van die beleid, 1948–1955
- 4 Verdere Uitbouing van die Beleid, 1956–1959
- 5 Die Beleid in 'n Krisis, 1960–1961.

Wat in die hoofstukke ook belangrik is, is dat voortdurend aan die ontplooiing van die owerheidsbeleid aandag gegee word en gewys word op die invloed wat die koers van die beleid gehad het. Hoewel Lombard die interaksie tussen kerk en regeringsbeleid erken, en hy terselfdertyd die selfstandigheid van die kerklike optrede beklemtoon, is dit duidelik dat die koers van die regeringsbeleid 'n baie groot invloed op die kerklike denke gehad het. Dit is 'n oop vraag of die Ned Hervormde Kerk werklik die oorsaak van die heftige reaksie in die publieke lewe en pers na die Cottesloe-beraad was. Dit moet eerder waardeur word as 'n spontane reaksie van Afrikaners wat op daardie stadium, onder leiding van dr H F Verwoerd in die beleid van apartheid die behoud van die Afrikaner gesien het. Merkwaaardig genoeg het dieselfde Afrikaners, onder leiding van die opvolgende eerste ministers, met net soveel entoesiasme integrasie van Wit en Swart as regeringsbeleid aanvaar!

Die Cottesloe-beraad word objektief aangebied, hoewel die koddigheid dat F J van Wyk, van die ver-linkse Institute for Race Relations, as een van die sekretarisse opgetree het, nie na vore kom nie. Die skakeling van die SAIRR met verskillende teoloë van die Afrikaanse kerke en die invloed wat dié liggaam gehad het vanweë sy skakeling met die WRK, word ook nie nader belig nie. Hoewel die gebeure van Cottesloe uitvoerig behandel word, is dit beslis nog nie die laaste woord oor Cottesloe nie.

Interessant is die opmerking op bladsy 263 dat die afvaardiging van die Ned Hervormde Kerk "... gefouteer het deur nie die afgevaardigdes van die Ned Geref Kerke vooraf in hulle vertrouwe te neem nie". In die Hervormde kring was daar voor Cottesloe meer as een

maal die wens uitgespreek om vooraf met die NG- afvaardiging te skakel. Elke poging daartoe is egter telken afgewys, veral deur ds C F B Naudé wat ook tydens die stemming op die Cottesloe-vergadering neerhalende opmerkings gemaak het as die afgevaardigdes van die Hervormde Kerk hulle teenstemme laat aanteken het. In Hervormde kring is die gedrag van sommige lede van die NG-afvaardiging by Cottesloe geïnterpreteer as 'n doelbewuste poging om die guns van Joost de Blank van die Anglikane te wen en hulle so ver as moontlik van die Hervormde afvaardiging te distansieer. Dit is natuurlik nêrens so opgeteken nie, maar dit is tog brokkies wat 'n interessante lig op dié beraad werp wat soms, veral as mens op die geskiedenis na Cottesloe let, die indruk skep dat dit eerder 'n sameswering as 'n beraad was.

Die enigste leemte wat in hierdie historiese uiteensetting gevind kan word, is dat die skrywer nêrens duidelik maak waarom hy die begrip *rasse-beleid* gebruik nie. Hy gee geen omskrywings van die begrippe *ras*, *volk* en *kerk* nie en wat dié verhoudings is nie. Weliswaar is dit 'n historiese uiteensetting, maar dié omskrywings was tog nodig.

Afsluitend kan gestel word dat die werk maklik lees, goed versorg is en dat die setfoute tot 'n aanvaarbare minimum beperk is. Hierdie werk het besliste waarde en ek is daarvan oortuig dat dit alleen met vrug gelees en bestudeer kan word.

A D Pont

B J v d Walt: *Christen en Kultuur Gister en Vandag; Pro Rege, Potchefstroom, 1980; p 377.*

Hierdie omvangryke werk, in slap band, bevat 'n kosbare skat. Dit handel oor 'n verskeidenheid sake versprei oor 2000 jaar. Tog is daar 'n deurlopende tema. Miskien kan dit getipeer word as 'n krities beskoude kultuurgeskiedenis van die Christendom – of minstens in 'n groot mate.

Daar word duidelik aangetoon dat die Christen deurentyd met 'n trilemma te doen gehad het: Moet hy 'n konserwatis of 'n revolusionêr of 'n askeet wees? Moet hy die hede ontvlug verlede toe of toekoms toe of beide saam met die hede? Moet hy humanisties maar *van* die wêreld word – en só nie meer Christen nie – of moet hy Christen wees deur Rooms *bo* die wêreld te leef (genade bo natuur), of Lutheraans *langs* die wêreld (twee terreineleer), of Anabaptisties *teen* die wêreld? Die Calvinisties-Reformatoriese bly egter die korrekte antwoord: Christen *in* die wêreld.

Verskeie kostelike beskrywings kom rondom die deurlopende

tema aan die beurt. So word die groepe van die vroeë tyd bespreek: Fariseërs, Herodiane, Sadduseërs, Selote, Esseners, Qumraners. Die Fariseërs word getrou aan die Talmud in sewe tipes verdeel: die wag-'n-bietjie, die bloeiendes, die krom skouers, die boggelrugge (wat uit valse beskeidenheid kort treetjies gee!), die tellendes, die godvresendes en die opregtes. Aan laasgenoemde tipe sou Nikodemus, Josef van Arimatea, Gamaliël en Paulus blykbaar behoort het. Kostelik is ook die tipering van die Roomse verdieping-teologie: Neem my Sondae, maar los my weekdae. Neem my psalms, maar los my beursie. Neem my hart, maar los my seks (bl 155).

'n Bietjie steurend is die feit dat die werk nie 'n natuurlike eenheid vorm nie. Slegs die eerste ses hoofstukke gee 'n gevoel van organiese eenheid. Feitlik al die ander veertien hoofstukke is al voorheen elders gepubliseer en is nou tegnies tot een bundel saamgevoeg. Soms kom nog selfs die oorspronklike gesproke woord aan die lig: "Ek het my bes gedoen om 'n walvis in 'n sardienblikkie te stop: in 'n halfuur moes ek ..." (bl 115). Vergelyk ook bladsy 338: "... hierdie jaar". Dat alles saamgevoeg is, het wel 'n groot verdienste: alles is byderhand rondom 'n gemeenskaplike tema. 'n Mens kan nou ook verstaan waarom daar dikwels, selfs lang gedeeltes, gedupliseer en selfs getripliseer is. Die verskillende en/of afwykende spelwyses is seker ook aan die verskillende ontstaanstye van dele te wyte, by Sadduseërs en Sadduseërs (bl 46 en 69), skrifgeleerder en Skrifgeleerdes (bl 19 en 63), agressie en aggressie (bl 277 en 278), preseveer (bl 66), Fillippens (bl 80), komplimentêr in plaas van komplimentêr (bl 156), seperatisme (bl 164), reël (bl 299), oorskreigrense (bl 323), konkurent (bl 351). Drukfoute kom ook dikwels voor: Aansakf (bl 42), verkiws (bl 28), ingepren (bl 54), Abaelardis (bl 112), geillistreer (bl 113), prysgege (bl 220), ekstrimisme (bl 230), bevind (bl 260), wêld (bl 284, 322) andre (bl 292), liggaamlike (bl 187), manipulasie (bl 196, 202, 208).

Die struktuuranalitici sou seker ook 'n vraagteken plaas by die volgende stelling:

"Woord en betekenis is één" (bl 91).

Met goot verwagting het ek die antwoord op die vraag: Is die Christelik-nasionale beginsel Calvinisties? (bl 222 v), nagegaan. Aan die einde van die antwoord van kritiek op die term, het ek die gevoel gekry dat die berg 'n muis gebaar het. Die diagnose was goed. Die preskripsie nie. Ek meen die skrywer het self 'n sekere onvergenoegdheid met sy antwoord in die volgende sin gereflekteer: "Indien laasgenoemde (sy antwoord) nog nie so duidelik uitgewerk is nie ..." (bl 233).

Soms kry 'n mens aan die begin van die boek die gevoel dat Christus se optrede destyds as voorbeeld op 'n baie naïewe wyse net so met ons huidige situasie in verband gebring word. Byvoorbeeld

onder die opskrif *Christus en Apartheid* (bl 30), word van die Jode en die Samaritane se apartheid reglynig na ons beweeg. Die Jode en die Samaritane se apartheid was tog wesenlik op veragting en haat gebaseer. Ons apartheid is egter wesenlik op voortbestaan en liefde vir die eie en die ander gebaseer. Nêrens lees ons in die Nuwe Testament van waaghalsige toertjies van Jesus nie. Inteendeel! As Jesus gevaar loop om in Samaria aangerand te word, loop Hy en diesynes "apart" van Samaria – wat 'n groot draai selfs is (Luk 9)! As Hy gevaar loop om as koning uitgeroep te word (en sy lewensdoel so te vernietig), loop Hy "apart" en verdwyn uit die skare (Joh 6)! As Hy gevaar loop om op een of ander manier in sy lewensdoel dalk gefnuik te word, gee Hy selfs 'n swyggebod (Matt 9). Jesus raai aan tot voorbereiding vir selfverdediging (Luk 22). Jesus sê dat Hy, as Hy koning van 'n aardse ryk was, sou doen soos 'n aardse koning doen om te veg as sy ryk bedreig word (Joh 18). Naaïwe reglynigheid kan dus twee teenoorgestelde standpunte uit Jesus se voorbeeld substansieer!

Die skrywer handhaaf 'n pragtige objektiwiteit wanneer hy selfs Calvyn kritiseer (bl 172).

Die tienvoudige karakteristiek van die 20ste eeuse kultuur-situasie (bl 188–204), is nes die tienvoudige ontleding van die statiese wese van die Swart kultuur (bl 236–248), en die tienvoudige anatomisering van die ware reformasie (bl 349–377), puik en leersaam.

Vir elke gewone leser (die meeste stukke het populêr reeds elders verskyn) en vakkundige is hierdie boek 'n rykdom.

H G v d Westhuizen

Dr C Graafland, *Het vaste Verbond*; uitgeverij ton Bolland, Amsterdam 1978; pp 177

Die outeur gaan uit van die standpunt dat die kerk van vandag gekonfronteer word met die vraag wat die houding teenoor Israel moet wees. Vir die aktualiteit van die onderwerp is daar hoofsaaklik twee redes aan te voer: Eerstens hou dit verband met die gebeure na die Tweede Wêreldoorlog met die staat Israel en tweedens het die ondersoek van die Skrif die kerke ook daartoe gelei. Die vraag is vir ons Kerk ook van aktuele belang. So herinner ek my dat op 'n Algemene Kerkvergadering ernstig gesprek is oor dieselfde onderwerp en die feit dat die Kerk hom laat bedien van die advies van die Raad vir Arbeid onder Jode dui daarop dat die Kerk erns maak met die saak. Tog was daar verskil van mening oor die benaming van die Raad, want die naam kan ook dui op 'n vooropgestelde teologiese

siening. Gaan dit om “arbeid” onder die Jode of om “sending”? Te meer omdat die Raad tuishoort onder die werkgroep Apostolaat!

Die outeur bemoei hom veral met die vraag of Israel ’n plek moet kry in die belydenis van die kerk, en indien wel, watter plek?

Alvorens ons voortgaan met ’n bespreking van die boek as sodanig, moet daar sekerlik eers gevra word of die volk Israel, dan van soveel belang is dat dit ’n plek in die Christelike belydenis verdien? Die outeur sny die probleem self ook aan in die Inleiding, maar oortuig nie, ook nie in die res van die betoog in die boek nie. Die feit dat Israel verswyg word in die belydenisskrifte getuig tog nie daarvan dat die kerke nie erns maak met die vraagstuk van Israel nie. In ons Kerk dink ek egter dat daar wel vreeslik baie oor besin word – vir jare al, maar daar word nie veel gedoen nie – altans, nie sover my kennis strek nie. Die redenasie dat Israel verswyg word in die belydenis van die kerk beteken egter nie ’n verontagsaming van Israel nie. Daar is talle ander aspekte wat ook nie in die belydenis as sodanig opgeneem is nie, maar wat in die getuienis van die kerk in die wêreld sekerlik die nodige aandag geniet. So is dit ook gesteld met die volk Israel.

Om by Graafland se publikasie te kom:

Ek dink dit moet tot die verdienste van die outeur gereken word dat hy deurgans by die onderwerp bly, en wat meer is, dit steeds as teoloog bly behandel. Besonder lesenswaardig is die wyse waarop hy die verhouding tussen Ou en Nuwe Testament behandel waarin hy inderdaad ’n verantwoordelike betoog lewer vir die herwaarding van die Ou Testament. Die tema word ook deurgans in die werk onder oë geneem. So onderstreep hy byvoorbeeld die verhouding tussen wet en evangelie nie as ’n afgehandelde Wet wat teenoor die evangelie te staan kom nie, maar die *vervul* van die wet word getipeer as “*ten volle van krag word*” (in aansluiting by Van Ruler (vgl by p 18)). Daarom is die heil wat in die Nuwe Testament ten volle geopenbaar is, ook die heil van die Ou Testament (p 31); die volk van God het trouens geleef in die verwagting van die beloofde Messias, maar in die verwagting ken die volk reeds die genade van God en deel hulle daarin (p 44).

Die outeur behandel verskillende onderwerpe, soos hierbo reeds aangedui is, en ook nog byvoorbeeld die uitverkiesing, elke keer vanuit die toepaslike belydenis, soos byvoorbeeld artikel 25 van die Nederlandse Geloofsbelijdenis. Hy hou rekening met die Reformasie, veral Calvyn, en hy sny ook kontemperêre siening hierby aan. Telkens kom by hom die vraag na vore of die betrokke artikel aan inhoud en betekenis verloor as daar plek gemaak sou word vir ’n opname in ’n belydenisartikel rondom Israel as volk van God. Hy kom tot die gevolgtrekking dat dit nie die geval is nie.

Dit was ’n verkwikking om die werk te kon lees. Hier is ’n be-

houdende teoloog aan die woord, wat opnuut weer verskillende aspekte van die geloofsbelydenis na vore bring. Die boek behoort deur elke teoloog gelees te word. Dit is die moeite werd – nie alleen om opnuut Israel se posisie in oënskou te neem nie, maar ook vir 'n verkwikking van die dogmatiese besinning.

D J Booysen

Oorsig: H J B Combrink en andere, *Handleiding by die Nuwe Testament*, Band IV. Die Sinoptiese Evangelies en Handeling: Inleiding en Teologie

N G Kerkboekhandel: Pretoria 1980; 281 bladsye; prys R8,75.

In 1978 het die eerste boek in die reeks *Handleiding by die Nuwe Testament* onder redakteurskap van prof A B du Toit verskyn. Band I het gehandel oor die Inleiding tot die studie van die Nuwe Testament en die Kanoniek van die Nuwe Testament. Band IV is die tweede boek wat in dié baie nuttige reeks uitgegee is. Teologiese Fakulteite sal armer wees as beide boeke nie in die lys van voorgeskrewe boeke voorkom nie. Vir voorgraadse Bybelkundestudente is die boeke egter teologies te ryk en omvattend, al word van die tegniek gebruik gemaak om tegniese bespreking bloksgewys in kleiner lettergrootte weer te gee.

In die voorwoord tot Band I het prof Du Toit geskryf dat die reeks die steeds toenemende behoefte aan Afrikaanse teologiese vakliteratuur wil help vul. Gepaardgaande daarmee reken prof Du Toit dat 'n eie standpuntinname en verkenning van die eie teologiese posisie in 'n tyd van groeiende teologiese verwarring gebiedend noodsaaklik is. Die verskillende medewerkers is dus versoek om alle belangrike standpunte met billikheid te stel en dan 'n gemotiveerde keuse te maak. Die benadering van die reeks is tog doelbewus om "basies behoudend" te wil wees. Dit word vir my al hoe moeiliker om agter te kom wat daar in die teologiese wêreld onder "behoudendheid" verstaan word. Hoekom lyk dit vir my dat dit dikwels 'n vooraf kontrole is om te keer dat partisane uitgelewer word – iets wat myns insiens lankal ten opsigte van party moes plaasvind – sodat dié steeds in die bos kan wegkruip en vet word en tussenin ook in hulle ewige rustige slaap gesus word?

Die verskillende medewerkers is almal bekende Afrikaanse Nuwe-Testamentici, naamlik F J Botha, H J B Combrink, J C Coetzee, J L de Villiers, I J du Plessis, A B du Toit, B C Lategan, G M M Pelser, J H Roberts en W S Vorster. Band IV handel oor die Inleiding tot en die Teologie van die Sinoptiese Evangelies en Handeling.

A B du Toit (Universiteit van Pretoria) bespreek in hoofstuk 1 die literatuursoort "evangelie". Dit is 'n waardevolle perspektief dat 'n boek wat pretendeer om 'n Inleiding tot die Sinoptiese Evangelies en Handelingte te wees, met 'n besinning oor die genre "evangelie" begin. Du Toit sê dat hy vrede het met die opvatting wat onder andere by G Bornkamn, H Conzelmann, R Pesch en N Perrin voorkom, dat die evangelievorm 'n unieke literêre skepping is van die vroeë Christendom wat nie analogieë met ander *Gattungen* van die antieke tyd soos biografieë of memoirliteratuur vertoon nie (bl 19). Tog maak Du Toit baie moeite om aan te dui dat die kerugmatiese geskiedskrywing in die Ou Testament as moontlike analogie vir die evangeliste gedien het. As met kerugmatiese geskiedskrywing die werke bedoel word soos dié van die jahwis, deuteronomis of kronis, dan stem ek saam dat daar 'n analogie bestaan in die feit dat ons 'n redaksie-plus-tradisie en 'n redaksie-minus-tradisie in die gebruikmaking van bronne by beide kategorieë aantref. Ek is verder ook van mening dat ons by al hierdie "geskiedskrywers" in staat sal kan wees om net soos by die evangelies 'n verhaalstruktuur te identifiseer waarvan die "plot" van voor tot agter deur 'n "one single voice" gedomineer word en waarby verskillende resessiewe gesigspunte ineenskakel. Ons mis egter in die Ou-Testamentiese geskiedskrywings die dominante rol van 'n protagonis wie se gesigspunt(e) saamval met die "one single voice" van die verteller soos in die geval van Jesus in die evangelies. Dit neem egter nie weg dat ons in beide kategorieë met die kenmerke van vertelmateriaal te make het nie. In dié verband is ek baie deur die werk van W S Vorster beïnvloed. Die leser van die boek sal homself myns insiens 'n guns doen as hy die onderhawige artikel van Du Toit vergelyk met 'n werk van Vorster soos "Wat is 'n Evangelie? Die plek van die tekssoort evangelie in die literatuurgeskiedenis", N G Kerkboekhandel: Pretoria 1981. Ek reken daarom dat ons in die vraag na die literêre identifisering van die evangelievorm moet weggom van die strikke wat 'n term soos "kerugmatiese geskiedskrywing" vir ons stel en dat ons in die toekoms baie meer moet maak van die funksie van "point of view", vertelde karakters en verteltegnieke soos benaming, topografie, ensovoorts. Hiermee bepleit ek nie die wegbreek van ons beklemtoning van sintakties-semantiese struktuurontleding nie. Allesbehalwe. Ek reken egter dat die vraag na die literêre identifisering 'n aangeleentheid is wat nie onderskat mag word nie. Die sintakties-semantiese struktuurontleding is 'n stap in die eksegetiese wat afhanklik is van die soort literatuur wat onder die ontleedmes is. Dit is 'n ou insig in sowel die eksegetiese wetenskap as in die algemene literatuurwetenskap dat die eksegetiese metode deur die aard van die literatuursoort bepaal word. Wolfgang Richter (*Exegese als Literaturwissenschaft*, Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen 1971: 25) het

gesê: "Eigentümlichkeiten der Texte muss ... der Art der an sie angewandten Methode entsprechen." Kennis van die ter sake literatuursoort sal voorkom dat die uitlegger verkeerde vrae aan die bepaalde gedeelte sal stel en dan noodwendigerwys verkeerde resultate sal kry.

H J B Combrink (Universiteit van Stellenbosch) is in hoofstuk 2 aan die woord. Hy behandel op 'n uitmuntende wyse die "sinoptiese probleem". Hy gee in dié baie goeie artikel 'n uiteensetting van die vernaamste teorieë wat al as oplossing vir die vraag na die onderlinge literêre afhanklikheid van die Sinoptiese Evangelies aangebied is. Hy verduidelik waarom daar nog steeds aan die sogenaamde tweebronne-teorie voorkeur verleen moet word. Hy kies derhalwe steeds vir die prioriteit van Markus, maar doen dit op só 'n wyse dat die onopgeloste probleme, soos die herkoms en omvang van die Q-bron en dié van die voor-Markus-tradisie en die probleem van die sogenaamde "minor agreements" tussen Matteus en Lukas ten opsigte van Markus, nie onvermeld bly nie. Hierdie standpunt van Combrink word konsekwent deurgevoer as hy in hoofstuk 3 (bl 79) suggereer dat ons die "Sondergut" in die Matteusevangelie nie na 'n sogenaamde bron *M* moet terugvoer nie, maar dit eerder as tradisies uit die mondelinge oorlewering en as redaksionele aktiwiteit van die evangelis moet beskou. Dit bly myns insiens nog steeds die oortuigendste uitgangspunt.

In hoofstuk 3 het Combrink die Inleiding en Teologie van die Matteusevangelie bespreek. Die betrokke medewerkers het in die boek die nuttige onderskeid tussen "aanleiding tot en doel van skrywe" en die "teologie" van die bepaalde evangelie gemaak. Met eersgenoemde word daar gepoog om die boodskap van die onderskeie evangeliste in hulle veronderstelde historiese konteks en veronderstelde historiese leserskring te bepaal. Met laasgenoemde word daar blykbaar die behandeling van verskillende prominente, wat ons kan noem, immanente temas verstaan, soos dit uit die evangelies self na vore kom. Temas soos ekklesiologie, Christologie, pneumatologie, ensovoorts – indien die betrokke tema by 'n bepaalde evangelie ter sake is – is só aan die orde gestel.

Dit is noodsaaklike onderskeid wat gemaak is. Die noulettende leser sal sodoende ook agterkom in watter groot mate die rekonstruksie van die "aanleiding en doel" op spekulasie berus. Dit word daarom myns insiens van te groot belang beskou. Ter illustrasie: Combrink probeer aantoon dat ons in die Matteusevangelie 'n "duidelike" (bl 64) pastorale bewoënheid by die skrywer van die eerste evangelie kry. Hy sê dat Matteus sy evangelie aan mense rig wie se eerste liefde verflou het. Die evangelis sou tot doel hê om aan dié historiese lesers 'n beroep om bekering en 'n terugkeer tot Jesus te doen. In dié lyn verklaar Combrink die paradoksale Joods-partikula-

ristiese sowel as universalistiese tendens van die evangelis. Die pastorale betrokkenheid hang volgens hom saam met die beklemtoning van die universalistiese implikasies van die Christusgebeure teenoor die dreigende rejudaisering van Farisese Christene in die gemeente. Die pastorale betrokkenheid hang volgens hom ook saam met die beklemtoning van die blywende geldigheid van die wet teenoor die antinominianisme van die heiden-Christene in die gemeente (bl 72). Combrink is egter gans te stellig met sy rekonstruksie van die veronderstelde historiese konteks van die evangelis en dié se gemeentekring. Hoe kan hy nieestaan die parallelle wat hy self tussen Matteus en Jakobus beklemtoon (bl 64 en 80), weer so stellig teen 'n anti-Paulinistiese libertinisme-tendens in die Matteusevangelie standpunt inneem (bl 80)? Ek huldig die opinie dat die "doel" van die evangelie met die "teologie" daarvan moet saamval. Sonder om onthistoriserende eksegeese te bepleit, moet die "teologie" van die evangelie vanuit die struktuur van die evangelie afgelees word. Hierdie perspektief ontbreek in die onderhawige artikel van Combrink. Hy maak byvoorbeeld baie van C H Lohr (bl 82) se strukturele indeling van die evangelie (wat sekerlik meriete het), maar benut dit nie verder vir of die "doel" of die "teologie" van die evangelie nie. Wat die "teologie" van die Matteusevangelie betref, maak Combrink weer baie van J D Kingsbury (bl 87 vv) se tese dat Christologie en teologie (en doel?) in die Matteusevangelie saamval (wat ongetwyfeld ook meriete het), maar verwerp weer Kingsbury se strukturele indeling (bl 81 en 83) waarvolgens Kingsbury die Christologie van die evangelie aflees. Dit het myns insiens nodig geword, juis vanweë die insigte van teksimmanente eksegeese, dat ons die "doel", oftewel die "teologie", van 'n betrokke evangelie in terme van sy vernaamste teologiese gesigspunte só moet beskryf dat die strukturele ineenskakeling van dié gesigspunte met die dominerende "one single voice" (N R Petersen, "Point of view" in Mark's narrative, *Semeia* 12/1978: 97-121; kyk ook my opmerking vroeër met betrekking tot die studie na die literatuursoort "evangelie") – noem dit "teologie"/"doel"/"plot" – wat inklusief van voor tot agter in onderskeidelik elke evangelie hoorbaar is, duidelik sal word. Wat die Matteusevangelie betref, sal dit dan blyk (indien dit soos voorgestel, gedoen word) dat die teologiese funksionaliteit van die begrippe "die doen van die wet" (= "geregtigheid"), die "koninkryk van die hemel", die "partikularistiese en universalistiese tendens", die "titel Menseseun", ensovoorts resessief bydra tot die "one single voice" wat sentreer rondom die Christologiese konsep "Emmanuel", of soos dit ook in die Matteusevangelie benaam word, die "Seun van God", die "Seun van Dawid", die "Koning van die Jode". Die interpretasie van 'n gedeelte soos Mt 14:22-33 (Petrus se poging om op die water te loop) wat Combrink (bl 66) verklaar as die onderstre-

ping dat 'n mens in nood die oog alleen op Jesus moet hou, sal dan anders daarna uitsien.

Combrink se siening oor die funksie van die wet in die teologie van Matteus en in die teologie van Paulus wat dan 'n "raakpunt" tussen dié twee teoloë sal wees (bl 80), sal nie sommerso deur alle Nuwe-Testamentici onbevraagtekend aanvaar word nie. Wat myself betref, ek kan om die beste wil in die wêreld nie Matteus se gesigspunt ten opsigte van die wet met dié van Paulus met mekaar versoen nie.

W S Vorster (Universiteit van Suid-Afrika) volg 'n alleenweg in die boek wanneer hy in hoofstuk 4 die Markusewangelie bespreek. Hy benader die ewangelie nie as "kerugmatiese geskiedskrywing" (kyk weer A B du Toit in hoofstuk 1) nie, maar as 'n vertelling wat die struktuurkenmerke van narratiewe materiaal openbaar. Baie oortuigend lees hy uit die opbou van die ewangelie af dat die ewangelis (noem hom Johannes Markus) met behulp van die verhaalstruktuur die ewangelieleser betrokke wil kry by Jesus as die Seun van God, wat volgens die wil van God, maar deur die toedoen van mense, moes ly. Met ander woorde, vir die leser word voorgehou wat navolging van die Christus beteken, naamlik dat dit navolging in lyding is. Die sinvolheid van só 'n navolging is daarin geleë dat Jesus, die Christus, die Seun van God is wat die dood deur sy opstanding oorwin het. Dit herinner my aan 'n kommentaar van N Perrin (*What is Redaction Criticism?*, S P C K: Londen ²1974:45) ten opsigte van die perikoop oor dissipelskap (Mk 8:34-9:1) wat so struktureel-prominent in die middelstuk van die Markusewangelie voorkom: "...as went the master, so must go the disciple, with all that this implies theologically".

Vorster het bo alle twyfel aangetoon dat ons in die ewangelie van Markus met 'n vertelling te make het. (Kyk ook sy Mark: collector, redactor, author, narrator?, *Journal of theology for Southern Africa*, 31/1980: 46-61). Terselfdertyd het hy die leser georiënteer ten opsigte van sekere kenmerke van die verhaalstruktuur, soos "point of view", "plot", "vertelde karakters", ensovoorts. Saam met N R Petersen (*Literary criticism for New Testament critics*, Fortress: Philadelphia 1978) het Vorster perspektiewe vir toekomstige studies deur ewangelienavorsers geopen. Bepaalde ondersoeke na die genre "ewangelie" (sien weer hierbo), die kwessie van die "historisiteit" van gegewens in die ewangelies, die teologiese funksie van topografiese besonderhede, soos Galilea, Jerusalem, ensovoorts, die Christologiese titels as benamingstegniek binne die verhaalstruktuur van 'n ewangelie, ensovoorts, ensovoorts, sal myns insien hiervan kennis moet neem.

Vorster maak gebruik van terme soos protagonis, antagonis, helpers en dies meer as hy na die vertelde karakters verwys (bl 126). Hoewel hy nie die term "aktant" gebruik nie, is dit bekend dat die

sogenaamde Franse strukturalisme die terme protagonis, antagonis en helpers as vertelde karakters (akteurs), "aktante" noem. Die feit dat D O Via, sterk beïnvloed deur die Franse strukturalisme, in sy boek *Kerygma and comedy in the New Testament. A structuralist approach to hermeneutic*, Fortress: Philadelphia 1975, in 'n sekere sin 'n aktante-analise op die Markusevangelie toepas, en die feit dat Vorster in die onderhawige artikel baie na Via verwys, kan by die oplettende, maar nie heeltemal ingewyde, leser die indruk skep dat Vorster 'n Franse strukturele benadering toegepas het, wat nie die geval was nie. Dit sou dus miskien goed gewees het dat Vorster, sê maar in verkleinde lettergrootte, hierdie moontlike misverstand uit die weg geruim het deur die onderskeid tussen sy benadering en dié van die Franse strukturaliste kortliks aan te dui. Dit geld basies ook die retorieke benadering van die Amerikaners D L Barr en T E Boomershteyn na wie Vorster ook baie in sy artikel verwys.

Op een plek (bl 118-9) kan Vorster vir die oningeligte leser onduidelik wees: Wanneer hy die sogenaamde "omniscient point of view" as 'n aspek van die derde persoon-verteller verduidelik en hy gaan in dieselfde paragraaf oor om melding te maak van die vertellerstegniek om "besprochene Welt" met "erzählte Welt" af te wissel, dan is dit nie sonder meer duidelik nie of die onderskeidende aspekte van 'n vertelling op 'n "vertelvlak" en op 'n "bespreekte vlak" òf as deel van die "omniscient point of view" opgeneem moet word òf as 'n ander aspek van die derde persoon-verteller-gesigspunt òf as 'n totale ander "point of view".

Wat die opbou van die evangelie betref, meld Vorster (bl 123) dat die samehang van die dele van die evangelie met die geheel aangevul moet word met detailbesonderhede van teksbinding. Hy sê terloops dat "alle aspekte van strukturering" ter sprake is. Vorster is in dié opsig iets aan sy lesers en kritici verskuldig. J C Coetzee ('n Ou Boek in 'n nuwe wêreld of 'n nuwe Boek in 'n ou wêreld? Nuwre tendense in die Nuwe-Testamentiese Wetenskap in Suid-Afrika, *In die Skriflig* 49/1979: 4-15), byvoorbeeld, verwyrt Vorster dat laasgenoemde sy eerste liefde versaak het, naamlik die Suid-Afrikaanse semantiese-struktuur-analise. In die lig van die prominensie wat dié sintaktiese en semantiese teksontleding in die teologiese opleiding in ons land inneem en in die lig daarvan dat daar in die eksegese-metodeleer wat Vorster self in 'n toekomstige band van die onderhawige reeks *Handleiding by die Nuwe Testament* behartig het, ook prominensie aan die semantiese-struktuur-analise verleen is (Vorster het 'n manuskrip aan my beskikbaar gestel), is dit nodig dat 'n saking opgeklar word. Vorster behoort naamlik die belang van die Suid-Afrikaanse benadering vir die ontleding van die struktuur van die evangelies en die plek daarvan by die ontleding van 'n verhaal-struktuur, indien enigsins, onmiskenbaar duidelik maak. Dit is ook

vir die studente van belang wat sy Inleiding tot die Markusevangelie in die boek onder bespreking lees.

Wat die datering van die Markusevangelie betref, wil ek 'n klein eiertjie lê. Dwarsdeur die boek waar die dateringskwessie van die Sinoptiese Evangelies en Handelingte ter sprake was, het die belang van die Joodse Oorlog (66–70 n C) duidelik geblyk. Die verskillende medewerkers het ook almal in dié verband aandag gegee aan die resente werk van J A T Robinson (*Redating the New Testament*, SCM Press: Londen 1976) wat deur sommige oorskat word. Robinson het betoog dat die katastrofale afloop van die Joodse Oorlog met die val van Jerusalem en die verwoesting van die tempel in 70 n C na verwagting 'n besliste neerslag in die geskryfte van die Nuwe Testament sou gevind het. Omdat dit nie die geval is nie, dateer Robinson al die Nuwe-Testamentiese boeke vóór 70 n C. Hy dateer die Markusevangelie so vroeg as 50–60 n C. Vorster (bl 121) reken dat laasgenoemde datering net so hipoteties is as enige datering ná 70 n C. Volgens Vorster moet Robinson egter gelyk gegee word dat die Markusevangelie vóór 70 n C gedateer moet word. Nou my vraag: Sou Vorster ook wat die res van die Nuwe-Testamentiese boeke betref, vir Robinson gelyk gee en hulle almal vóór 70 n C dateer net omdat daar nie direkte verwysings na die Joodse Oorlog daarin voorkom nie? Het ons dan nie ten minste in Mk 13 (en parallelle) tog verwysings wat met die val van Jerusalem moontlik in verband gebring kan word nie! Vorster se interpretasie van dié besonderhede as “voorspellings” na die Joodse Oorlog en nie as *vaticinia ex eventu* nie, is om die minste daarvan te sê verrassend! Hoekom wil Vorster nie die Markusevangelie soos Robinson voor 60 n C dateer nie en kies hy vir 60–65 n C as waarskynlike datering? Vorster redeneer soos Robinson dat die Joodse Oorlog wat in 66 n C 'n aanvang neem die *terminus ad quem* is. Is 60 n C as die *terminus a quo* nie meer net so hipoteties as Robinson se datering van 50–60 n C nie? I J du Plessis het wat die datering van die Lukasevangelie betref (bl 70) Vorster se datering van die Markusevangelie sonder meer as *terminus a quo* aanvaar. Omdat die Lukasevangelie ná die Markusevangelie moes ontstaan het, dateer du Plessis die Lukasevangelie, soos hy sê: “goedskiks”, tussen 65–70 n C. Met ander woorde, te midde van die Joodse Oorlog, terwyl hy wil aanneem dat die Joodse opstand nog nie plaasgevind het nie!! Dit is dus net Combrink (bl 77) wat met betrekking tot die datering van die Matteusevangelie 'n persoonlike keuse maak vir 'n datering ná 70 n C. Só 'n datering is ten opsigte van al die evangelies myns insiens meer bevredigend.

I J du Plessis (Universiteit van Suid-Afrika) het in hoofstukke 5A en 6A die Inleiding tot die Lukasevangelie en die Inleiding tot die boek Handelingte onderskeidelik bespreek. J L de Villiers (Universiteit van Stellenbosch) het weer in hoofstukke 5B en 6B die Teologie

van die Lukasevangelie en die Teologie van die boek Handelingte respektiewelik op sy rekening geneem. Ek volstaan met enkele opmerkings ten opsigte van die bydrae van Du Plessis.

Die beroep op W M Ramsay om argeologiese vondste in te span om die "korrektheid" van die verwysings van Lukas as "historikus" te bewys (bl 159) is bedenklik. I H Eybers, onder andere, maak tereg beswaar teen sodanige aanwending van Bybelse argeologiese insigte: ... "archaeology can never be used to 'verify the Bible' " (The value of archaeological excavations for Biblical studies, *Theologia Evangelica* 14/1/1981: 7). Vergelyk ook James Barr, *Fundamentalism*, SCM Press: Londen 1977: 135 vv.

Du Plessis (bl 159) se kritiek op M Dibelius se siening met betrekking tot die verhouding tussen "geskiedskrywing" en "redakteursteologie" in Lukasevangelie-Handelingte is 'n skynbare *contradictio in terminis* wanneer 'n mens na Du Plessis se eie mening kyk. Die verskil tussen Dibelius en Du Plessis oor hierdie saak, lyk dit vir my, is dat eersgenoemde meer maak van die komponent "teologie" en minder van die komponent "geskiedskrywing", terwyl laasgenoemde weer sy bes probeer om meer van die komponent "geskiedskrywing" as van die komponent "teologie" te maak. Heelwaarskynlik verstaan Dibelius ook heeltemal iets anders onder Lukaanse "geskiedskrywing" as Du Plessis. Dat Lukas 'n "heils-historikus-teoloog" wil wees, behoef nie argumentering nie. Du Plessis het egter nie in die artikel onder bespreking rekening gehou met die ingewikkelde verhouding tussen "heilsgeskiedenis" en wat ons kan noem "profane geskiedenis" nie. Vergelyk G Hasel (*Old Testament theology: Basic issues in the current debate*, W B Eerdmans: Grand Rapids, Michigan 1975: 57-75) wat 'n kort samevatting gee van die debat wat G von Rad se "heilshistoriese" benadering onder Ou-Testamentici in dié verband aan die gang gesit het. W S Vorster (Die tekssoort evangelie en verwysing, *Theologia Evangelica* 13/2+3/1980: 27-48) het ook al ten opsigte van hierdie aangeleentheid vir Du Plessis "geantwoord". Laasgenoemde het in sy professorale intreerede aan die Universiteit van Suid-Afrika sy bepaalde siening oor Lukas as "historikus" in meer besonderhede uitgespel (Realiteit en interpretasie in die Nuwe Testament, *Theologia Evangelica* 13/1/1980: 25-41). Vorster verskil radikaal met Du Plessis. Eersgenoemde maak myns insiens tereg die onderskeid tussen binnetekstuele "vertelde wêreld" en buitetekstuele "werklike wêreld". Dit beteken weer eens nie dat ek 'n onthistoriserende eksegetiese benadering huldig nie. Vergelyk in die verband my artikel "Betekenis" en "gebruik" in die makarismereeks (Matt 5:3-10), *Hervormde Teologiese Studies*, jrg 36/afl. 3 & 4: 1-28.

Du Plessis se eliminerings-tegniek (bl 164) om aan te dui dat die skrywer van Lukasevangelie-Handelingte die metgesel van Paulus

was, moet bevraagteken word. Só 'n tegniek berus geheel en al op 'n bepaalde interpretasie van die oorsprong van die sogenaamde "ons"-gedeeltes in Handeling as uittreksels van 'n moontlike reisverhaal. Hierdie benadering bevat gewoonlik die versoeking dat al te stellige resultate ten opsigte van die outeurskapkwessie gemaak word, terwyl die grond spekulasie is. Ek kan nie verstaan nie waarom die Papiastradisie via Eusebius op hierdie punt van Lukas as skrywer sonder meer aanvaar wil word, maar dat Eusebius se opmerking dat Lukas van Antiogië afkomstig sou wees, deur Du Plessis (bl 166) as "spekulatief" gereken word. Hoekom dan ook nie maar erken dat die tradisie dat Lukas die skrywer was, ook blote spekulasie is nie? Op bladsy 174 sê Du Plessis juis dat die skrywer "min kennis van Paulus se briewe" openbaar.

Du Plessis se vroeë datering van die Lukasevangelie-Handeling skep ook probleme. Du Plessis, sal graag vir 'n datum vóór 70 n C kies, of dan as dit nie anders kan nie, "in die omgewing van 70" (bl 170). Die feit dat daar belangrike ooreenkomste ten opsigte van die gemeentestruktuur in Handeling en die deuteropauliniese pastorale briewe voorkom (vergelyk die opmerking op bl 174), is een van die redes waarom die Lukasevangelie-Handeling myns insiens eerder na 80 n C gedateer moet word. G M M Pelser wat die Inleiding tot die Pastorale Briewe vir 'n latere publikasie in die onderhawige reeks behartig het, deel my mondeling mee dat hy ook vir 'n deuteropauliniese oorsprong van dié briewe gekies het. Verder: die Lukasevangelie-Handeling bevat ongetwyfeld aspekte van die sogenaamde "Frühkatholizismus" (vergelyk onder andere H Conzelmann & A Lindemann, *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, J C B Mohr: Tübingen 1977: 265). Dit is nog 'n rede, saam met die afwesigheid van 'n nabye-parousieverwagting, wat my vir 'n relatiewe laat-datering kies.

Ek dink Du Plessis moet sy opmerking op bladsy 174 weer gaan bedink, omdat dit so maklik fundamentalistiese evangelie-onderzoekers in hulle kwaad kan sterk. Hy sê naamlik dat ons ons daarvan moet weerhou om die vier evangelies teologies elkeen op sy eie so te stel dat die één teologie wat agter almal lê, nie versnipper word nie. Só 'n opmerking dien myns insiens nie die stand van die wetenskaplike evangelienavorsing nie. Dit word vandag feitlik deur alle kritiese navorsers (soos ook deur Du Plessis) aanvaar dat die skrywers van die afsonderlike evangelies elkeen 'n eie teologiese bedoeling gehad het met die stof wat hulle in hulle onderskeie evangelies gebied of weggelaat het. Ons is nou een maal verby die stadium toe die meervoudigheid van die evangelies vir die kerk 'n verleentheidsprobleem was wat probeer opgelos is met 'n onnodige harmonisering of met 'n meer verfynde eendimensionele Jesusboodskap. Die tyd het reeds lankal aangebreek dat die kerk die insig van diver-

siteit in die Jesusboodskap moet aanvaar en in sy prediking en kategeese moet verdiskonteer.

Prof A B du Toit sluit in hoofstuk 7 die boek onder bespreking af met 'n artikel oor die historiese Jesus en die verkondigde Christus van die evangelies. Dit is 'n puik stuk werk oor 'n baie sensitiewe aangeleentheid. Vir die doeleindes van die toerusting van teologiese studente en predikante is die artikel ongetwyfeld geslaagd. Afgesien van 'n oorsig van die historiese verloop van die vraag na die historiese Jesus, bied Du Toit interessante prinsipiële opmerkings oor die *noodsaaklikheid* en die *moontlikheid* van die ondersoek. Hy neem oor beide aspekte 'n positiewe standpunt in. Vervolgens gee Du Toit 'n evaluerende samevatting van die verskillende kriteria waarvolgens geleerdes in die verlede al probeer het om die *ipsissima verba/vox Jesu* te identifiseer. Ten slotte word 'n toekomsblik oor die vraagstuk gewerp. Prof Du Toit is van mening: "die historiese Jesus het 'n toekoms" (bl 278; kursivering deur Du Toit).

'n Paar vrae en 'n enkele opmerking met betrekking tot die *moontlikheid* en die *noodsaaklikheid* van die vraag na die historiese Jesus:

Reken prof Du Toit werklik ná sy slotsom dat alle pogings tot dusver om die Jesusmateriaal van die verkondigingsmateriaal van die evangeliste te skei, ernstige leemtes openbaar, dat dit tog *moontlik* sal wees om in die toekoms klinkklare sukses te behaal?

As ons geloof in Jesus as die Seun van God en die geloofswaardigheid van die kerk nie afhanklik is van die vind van die historiese Jesus nie, soos prof Du Toit ook van mening is, waarom sou dit dan *noodsaaklik* wees om die ondersoek te doen. Käsemann se argumente van 'n "verantwoording na binne" en 'n "verantwoording na buite" (kyk Du Toit bl 262) gaan in die lig hiervan mos net nie op nie!

Het die naartige soeke na die historiese Jesus nie in wese sy grond in 'n fundamentalistiese uitgangspunt dat die gesag van die Bybel en die gepaardgaande geloofsekerheid van die mens van 'n "foutelose" Bybel afhanklik is nie?

Sou die beklemtoning van die insigte van teksimmanente eksegeese en die resessiewe waarde van diakronie in die eksegetiese proses nie 'n bydrae in die diskussie oor die moontlikheid en die noodsaaklikheid van die ondersoek na die historiese Jesus kan maak nie?

Indien oorspronklike Jesusmateriaal bo alle twyfel gevind kan word, sou die prediking van sulke materiaal groter impak en daarom gesag en daarom effek hê as byvoorbeeld die prediking van Paulusmateriaal?

Ten slotte: Is die kontinuïteit tussen die historiese Jesus en die verkondigde Jesus nie, soos die gesag van die Skrif as sodanig, 'n saak van geloofsbelydens en nie 'n saak van (eksegeties-historiese) wetenskaplike bewysvoering nie?

Indien wel, sal die studie van Nuwe-Testamentici, na byvoorbeeld

die Christologiese titels wat in die verlede hoofsaaklik rondom die selfbewussyn- en kontinuïteitsvraagstuk gewentel het, in 'n meer sinvolle rigting gestuur moet word.

'n *Slotwoord* oor die boek as geheel wat dié pretensie het, naamlik om die Inleidingswetenskap te dien: Sou dit nie sinvol gewees het dat daar in 'n addisionele hoofstuk kortliks aan die plek van die Inleidingsvrae (wat hoofsaaklik diakronies bepaald is) in die eksegetiese proses, indien enigsins, aandag gegee kon word nie? Ek stel hierdie vraag in die lig van die hedendaagse onderskeiding wat daar tussen sinkronie en diakronie gemaak word en veral in die lig van die situasie van ons Suid-Afrikaanse teologiese opleiding waar daar so baie van teksimmanente eksegesi gemaak word.

Ek het groot waardering vir die boek. Prof du Toit en die ander medewerkers verdien ons dank en gelukwensing.

A G van Aarde